

Др Снежана С. Бркић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Brkcic@pf.uns.ac.rs

ПОСТУПАК ЗА ИЗРИЦАЊЕ МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ ОБАВЕЗНОГ ПСИХИЈАТРИЈСКОГ ЛЕЧЕЊА И ЊЕГОВ ОДНОС ПРЕМА ОПШТЕМ И СКРАЋЕНОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ¹

Сажетак: У фокусу овог рада је критички осврт на поједина законска решења у вези са покретањем и завршетком поступка за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења. Преиспитује се однос између погосебног поступка и општег и скраћеног кривичног поступка и констатиује да није адекватно решено питање њихове трансформације. Констатиује се да су главни разлози проблема неадекватна законска терминологија, нови концепти ослобађајуће пресуде, као и погрешан став о правној природи поступка за изрицање мера безбедности психијатријског карактера.

Кључне речи: мере безбедности психијатријског карактера, ослобађајућа пресуда, посебни поступци, осуђени, трансформација поступка.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У нашем кривичном законодавству предвиђене су две мере безбедности психијатријског карактера: обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи и обавезно психијатријско лечење на слободи (члан 81 и 82 КЗ).² Сврха ових мера је првенствено специјалнопревентивна: отклањање стања или услова који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела.

¹ Овај чланак је резултат рада на пројекту “Биомедицина, заштита животне средине и право” бр. 179079, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Службени гласник РС, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16.

Материјалноправни услови за изрицање ових мера прописани су Кривичним закоником:

1) да је учињено кривично дело, односно противправно дело предвиђено у закону као кривично дело;

2) да је дело учињено у стању битно смањене урачунљивости или неурачунљивости;

3) да постоји озбиљна опасност да учинилац учини теже кривично или противправно дело законом одређено као кривично дело (код мере обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи), односно да постоји озбиљна опасност да учини противправно дело које је у закону предвиђено као кривично дело (код мере обавезног психијатријског лечења на слободи);

4) да је ради отклањања те опасности потребно његово психијатријско лечење у здравственој установи, односно да је довољно његово лечење на слободи.

Душевна болест окривљеног наступила после извршеног кривичног дела не искључује кривицу учиниоца и не може бити основ за изрицање ових мера безбедности. Та чињеница утиче само на ток општег кривичног поступка, уколико окривљени због те болести не може да учествује у поступку: истрага се прекида а главни претрес одлаже или се доноси решење о одбацивању оптужбе. Ако уопште није учињено противправно дело законом предвиђено као кривично дело, такође нема места изрицању наведених мера безбедности, већ се може покренути поступак задржавања и смештаја у психијатријску установу лица са менталним сметњама, без њиховог пристанка.³

Специфичан карактер наведених кривичних санкција захтева и неке посебности поступка у коме се изричу. У глави XXI ЗКП регулисан је поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења (члан 522 до 532 ЗКП).⁴ Законодавац регулише посебан поступак за изрицање наведених мера безбедности, само за случај да је дело учињено у стању неурачунљивости.⁵ Ако је кривично дело учињено у стању битно смањене урачунљивости, ове мере се изричу пресудом којом се оптужени оглашава кривим у општем или скраћеном поступку. Због тога ту није ни потребна нека посебна процесна регулатива.

У фокусу овог рада је однос поступка за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења према општем и скраћеном кривичном поступку, као и њихове трансформације. При томе ћемо се критички освр-

³ Члан 21 – 37 Закона о заштити лица са менталним сметњама (*Службени гласник РС*, бр. 45/13).

⁴ *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14.

⁵ Више о неурачунљивости вид. код Драгише Дракића, “Анализа прописа о неурачунљивости кроз судску праксу”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 3/2003, 301-318.

нути на поједина законска решења у вези са покретањем и завршетком овог посебног поступка.

2. ГЛАВНИ УЗРОК ПРОБЛЕМА

2. 1. Неадекватна законска терминологија

Почећемо од нове законске терминологије употребљене у ЗКП из 2011. године. Окривљени је лице против кога је подигнута оптужница која још није потврђена, или против кога је поднет оптужни предлог, приватна тужба или предлог за изрицање мере безбедности психијатријског карактера а главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције још није одређен, односно израз који служи као општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног (члан 2, став 1, тачка 2 ЗКП). Оптужени је лице против кога је оптужница потврђена и лице за које је поводом оптужног предлога, приватне тужбе или предлога за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења одређен главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције у скраћеном кривичном поступку (члан 2, став 1, тачка 3 ЗКП). Лице за које је правноснажном одлуком суда утврђено да је учинилац противправног дела одређеног у закону као кривично дело (осим ако се на основу одредаба КЗ сматра неосуђиваним), назива се осуђеним (члан 2, став 1, тачка 4 ЗКП). Сматрамо да је за лице према коме се води посебан поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења недопустива употреба исте терминологије као за лице против кога се води кривични поступак. Тиме се неурачунљиво лице, коме се извршено противправно дело не може приписати у кривицу, неоправдано етикетира. Треба напоменути и то да поступак за изрицање наведених мера безбедности јесте посебан поступак који нема карактер правог кривичног поступка. Осим тога, то није у складу са одредбама и интенцијом Кривичног законика, који предвиђа објективно-субјективни појам кривичног дела. Према члану 14 КЗ, кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Нема кривичног дела уколико је искључена противправност или кривица, иако постоје сва обележја кривичног дела одређена законом. У члану 23 КЗ експлицитно је речено да није кривично дело оно дело које је учињено у стању неурачунљивости. Ако неко дело није кривично дело, немамо право да његовог учиниоца називамо ни окривљеним, ни оптуженим, а поготово не осуђеним лицем. Апсурдно је да неурачунљиво лице коме је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења буде третирано као осуђено лице а да при томе сам Кривични законик ни у једној одредби не спомиње могућност његове законске

рехабилитације. Таква рехабилитација је омогућена за учиниоце „правих“ кривичних дела, ослобођене од казне или осуђене на лакше кривичне санкције (члан 98 КЗ). Рекли бисмо да је употреба неадекватне правне терминологије последица непознавања онога на шта се закон односи и циљева који би се требали остварити његовим доношењем.⁶

Следећи термилошки промашај законодавца огледа се у одредби члана 2, става 1, тачке 10 ЗКП из 2011. године, по којој се предлог за изрицање мере безбедности сматра оптужбом, која служи као општи назив за акт тужиоца у коме су наведена обележја кривичног дела или противправног дела одређеног у закону као кривично дело. Као што неурачунљиво лице не заслужује назив осуђеног лица, тако ни предлог за изрицање мере безбедности психијатријског лечења не заслужује назив оптужног акта. Оптужни акт је акт овлашћеног тужиоца сачињен у законској форми, којим се од надлежног суда тражи да се против одређеног лица одреди главни претрес и да му се суди.⁷ Дакле, циљ оптужног акта је да преко њега дође до трансформације претходног у главни стадијум поступка, односно да се окривљени изведе пред судећи суд. Циљ тог суђења је да се утврди (не)основаност кривично-правног захтева државе и да се окривљени „приведе правди“, уколико за то постоје услови. Овде то није случај. Ако има изгледа за изрицање мера безбедности психијатријског лечења, ми унапред знамо да не очекујемо да се неурачунљивом лицу „пресуди“ јер није крив и није учинио кривично дело, а ако је то тако, онда га не треба ни „оптуживати“, већ само предлагати изрицање мере безбедности психијатријског карактера. Дакле, предлог за изрицање мере безбедности психијатријског карактера нема карактер оптужног акта, јер изостаје захтев да се окривљени огласи кривим и осуди по закону.⁸

2.2. Нови концепт ослобађајуће пресуде

Једна од новина коју доноси ЗКП из 2011. године везана је за нови концепт ослобађајуће пресуде. Она се више не доноси увек када дело које је предмет оптужбе није кривично дело, као што је то било према ЗКП из 2001. године (члан 355, тачка 1 ЗКП). Сада се као додатни услов тражи да нема услова за примену мере безбедности (члан 423, тачка 1 ЗКП). Овакав став је неприхватљив, а последица је горе наведене неадекватне законске терминологије. Ако има изгледа за примену мере безбедности, тада неће доћи до изрицања ослобађајуће пресуде, јер је законодавац на становишту да након

⁶ Вид. Драгиша Дракић, “О стилу језика закона”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2012, 378.

⁷ Снежана Бркић, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2016, 94.

⁸ Иван Илић, „Маргиналије уз поступак за изрицање мера безбедности психијатријског лечења“, *Зборник радова студентског друштва права*, Ниш 2014, 21.

доношења ослобађајуће пресуде више нема могућности за подношење предлога за изрицање мере безбедности, пошто је суд везан правноснажном пресудом и не може два пута водити кривични поступак против истог лица за исто дело.⁹ Насупрот томе, сматрамо да неурачунљиво лице не може да сноси консеквенце својих поступака који му се не могу приписати у кривицу, и стога заслужује да се у таквим случајевима донесе ослобађајућа пресуда. Приговор везан за начело *ne bis in idem* би се лако избегао ако бисмо се вратили на раније решење, по коме лице коме је изречена мера безбедности нема статус осуђеног лица. До тог решења можемо доћи само ако схватимо да је поступак за изрицање мера безбедности психијатријског карактера нешто сасвим друго од правог кривичног поступка.

2.3. Погрешно схватање правне природе поступка за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења

Сви наши досадашњи процесни закони који су предвиђали овај поступак смештали су га у посебне врсте поступака. Тако га ЗКП из 1948. године регулише као поступак за примену здравствено-заштитних мера и заједно са поступком против малолетника смешта у нарочите врсте поступака у глави XXIII.¹⁰ ЗКП из 1953. године предвиђа га као поступак за примену мера безбедности и смешта у део трећи, у коме се више не налази поступак према малолетницима.¹¹ Исто је учињено и у ЗКП из 1976.¹² и 2001. године,¹³ који одвојено од тога регулишу скраћени и малолетнички поступак. У ЗКП из 2011. године, такође се налази у трећем делу закона који носи назив Посебни поступци, али овог пута у истом делу закона прописан је и скраћени поступак. Дакле, законодавац је осетио потребу да изрази неку посебност овог поступка, али није до краја истрајавао у томе да ли је та посебност истог или сличног карактера као и неспорне врсте посебних кривичних поступака, као што су малолетнички или скраћени кривични поступак. Другим речима, остало је отворено питање да ли тај поступак има или нема кривичноправну природу и у каквом је односу према општем кривичном поступку.

У уџбеничкој литератури о томе постоје различити ставови. Тихомир Васиљевић овај поступак обрађује међу посебним поступцима који регулишу

⁹ Тако, Горан П. Илић и други, *Коментар Законика о кривичном процесу*, Београд 2012, 1009.

¹⁰ *Службени лист ФНРЈ*, 97/48.

¹¹ *Службени лист ФНРЈ*, бр. 40/53, 52/59, 5/60, 30/62 и *Службени лист СФРЈ*, бр. 12/65, 23/67, 50/67, 54/70, 6/73.

¹² *Службени лист СФРЈ*, бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92, 24/94, 13/01.

¹³ *Службени лист СРЈ*, бр. 70/01, 68/02 и *Службени гласник РС*, бр.58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 122/08, 20/09, 72/2009, 76/10..

решавање посебних и допунских процесних предмета, после завршеног поступања по главном процесном предмету или у току тог поступања. Како пре и независно од тога обрађује малолетнички и скраћени поступак, очигледно је да поступак изрицања мера безбедности обавезног психијатријског лечења не сматра кривичним поступком.¹⁴ Драгољуб В. Димитријевић га обрађује међу посебним поступцима, где спадају и скраћени и малолетнички поступак.¹⁵ Загорка Симић-Јекић сврстава овај поступак међу особене кривичне поступке.¹⁶ Момчило Грубач га сврстава у посебне некривичне поступке, јер се у њему не решавају питања која се односе на кривично дело, иако му је правна природа предмета кривичног карактера.¹⁷ Станко Бејатовић обрађује посебне кривичне поступке и помоћне кривичне поступке, али нигде не обрађује поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења. Ово је можда његов пропуст, а можда је и резултат става да то није посебан поступак, већ само наставак општег кривичног поступка.¹⁸ Војислав Ђурђић га обрађује међу посебним кривичним поступцима, истичући да поред осталих његових особености, он има изражене структуралне промене које се огледају у изостанку читавог претходног стадијума.¹⁹ Ђорђе Лазин, Милан Шкулић и Саша Кнежевић га такође помињу међу посебним кривичним поступцима.²⁰ Миодраг и Владимир Симовић га приказују као посебан некривични поступак.²¹

На овом месту покушаћемо да ближе одредимо правну природу овог поступка. Поћи ћемо од правне дефиниције кривичног поступка. Кривични поступак је правни однос који настаје између основних процесних субјеката (суда и странака), поводом захтева за расправљање кривичноправне ствари, који претпоставља одређени степен сумње да је учињено кривично дело као услов заснивања конкретног односа, састоји се у вршењу њихових права и обавеза (процесних функција), с циљем правилне примене кривичног материјалног права, а у крајњој линији ради заштите друштва од криминалитета.²² Из овог појма кривичног поступка изводимо пет основних процесних еле-

¹⁴ Tihomir Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Beograd 1981, 723.

¹⁵ Dragoljub V. Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Beograd 1982, 332.

¹⁶ Zagorka Simić-Jekić, *Krivično procesno pravo SFRJ*, Beograd, 1983, 378.

¹⁷ Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo*, Beograd 2011, 527.

¹⁸ Станко Бејатовић, *Кривично процесно право*, Београд 2016, 511, 557.

¹⁹ Војислав Ђурђић, *Кривично процесно право – посебни део*, Ниш 2017, 295.

²⁰ Ђорђе Лазин, *Посебни и помоћни кривични посилјаци*, Београд 1995, 119; Милан Шкулић, *Кривично процесно право*, Београд 2014, 456; Милан Шкулић, Татјана Бугарски, *Кривично процесно право*, Нови Сад 2015, 550; Саша Кнежевић, *Кривично процесно право – ошћин део*, Ниш 2015, 27.

²¹ Miodrag N. Simović, Vladimir M. Simović, *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – posebni dio)*, Istočno Sarajevo 2011, 339.

²² Снежана Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад 2014, 42.

мената: процесне функције, процесне субјекте, објекат процеса, услове и циљеве процеса.

Посебан поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења разликује се од правог кривичног поступка по објекту поступка, условима за његово покретање, процесним функцијама и процесним субјектима.

У правом кривичном поступку расправља се кривичноправна ствар. Дакле, предмет тих поступака је кривично дело, схваћено у објективно-субјективном смислу. Предмет посебног поступка за изрицање мера безбедности јесте противправно дело законом одређено као кривично дело. Поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења води се онда када се у општем или скраћеном кривичном поступку појави сумња у урачунљивост окривљеног и када постоје изгледи за изрицање ових мера безбедности. Дакле, услов за покретање поступка за изрицање мера безбедности нису основи сумње да је учињено кривично дело, већ напротив, сумња да кривично дело не постоји, због околности која искључује кривицу. Следећи елемент по коме се поступак за изрицање мера безбедности психијатријског карактера разликује од правог кривичног поступка јесу процесне функције. Не бисмо се могли сложити са тиме да подношење предлога за изрицање ових мера безбедности треба третирати као оптужни акт, који је израз функције кривичног гоњења. Такође, неурачунљиво лице не би требало називати окривљеним, а нарочито не осуђеним. Због свега наведеног тај поступак није прост наставак кривичног поступка, јер нема исту правну природу.

Осим тога, поступак за изрицање мера безбедности психијатријског карактера разликује се од општег кривичног поступка по специфичном основу и специфичној процесној структури. Специфичан основ је овде посебност кривичне санкције: мере безбедности обавезног психијатријског лечења која се изриче неурачунљивом учиниоцу дела. Има мишљења да та мера нема кривичноправни већ медицински карактер, иако спада у кривичне санкције и изриче је кривични суд.²³ Специфичну структуру поступка карактерише изостанак претходног стадијума поступка: изостанак фазе истраге, стављања под оптужбу и судске контроле оптужбе. Управо због тога што предлог за изрицање мере безбедности по својој природи није оптужни акт, изостала је и његова судска контрола. Уместо тога води се посебан судски поступак у коме ће се утврдити постојање услова за изрицање такве мере.

Наш законодавац није на овом становишту, јер очигледно овај поступак третира као и сваки други кривични поступак и отуда нека неприхватљива

²³ Видети Ђорђи Марјановић, „О суштини мера безбедности у југословенском кривичном праву“, *Анали Правног факултета* 6/1987, 690.

решења везана за трансформацију једног поступка у други. Због тога би се морале променити неке важеће одредбе ЗКП које нису на линији поступка за изрицање мера безбедности неурачунљивим лицима као једног другачијег поступка, поступка *sui generis*.

3. КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ПОЈЕДИНА ЗАКОНСКА РЕШЕЊА У ВЕЗИ СА ПОКРЕТАЊЕМ И ЗАВРШЕТКОМ ПОСТУПКА ЗА ИЗРИЦАЊЕ МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ ОБАВЕЗНОГ ПСИХИЈАТРИЈСКОГ ЛЕЧЕЊА

Овај поступак нема самостални карактер, јер се надовезује на одређену фазу општег или скраћеног кривичног поступка у којој је утврђено да дело које је предмет оптужбе није кривично дело, али има услова за примену мере безбедности. То произлази из неколико различитих законских одредаба везаних за поједине фазе кривичног поступка. То се може десити у следећим случајевима: 1) у фази истраге (члан 308, став 1, тачка 1 ЗКП); 2) у фази испитивања оптужнице (члан 338, став 1, тачка 1 ЗКП); 3) приликом испитивања оптужног акта у скраћеном поступку (члан 503, став 1 ЗКП); 4) на главном претресу кад јавни тужилац измени подигнуту оптужбу у предлог за изрицање мере безбедности (члан 522, став 2 ЗКП). Предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења може поднети само јавни тужилац. Оштећени као тужилац и приватни тужилац нису овлашћени да подносе такав предлог.²⁴

Ако се у наведеним фазама поступка утврди да дело које је предмет оптужбе није кривично дело, а нема услова за примену мере безбедности, у првом случају јавни тужилац ће обуставити истрагу; у другом случају ванпретресно веће ће донети решење о томе да нема места оптужби и да се поступак обуставља; у трећем случају судија појединац ће донети решење о одбијању оптужног акта, а на главном претресу судећи суд ће изрећи ослобађајућу пресуду. При томе нису добро прецизиране одредбе члана 308, став 1, тачка 1 и члана 338, став 1, тачка 1 ЗКП. У првој наведеној одредби каже се да ће јавни тужилац обуставити истрагу ако дело које је предмет оптужбе није кривично дело, а нема услова за примену мере безбедности. Прва непрецизност односи се на општу формулацију „мере безбедности“, иако овде долазе у обзир само мере безбедности обавезног психијатријског лечења. Друга нелогичност је у томе што испада да ће сам јавни тужилац и то у

²⁴ ВСС, Кж1. бр. 2398/08 од 10.11.2008., наведено према Г. П. Илић и други, 1009; одговори Кривичног одељења Врховног касационог суда на спорна правна питања ниžестепених судова са седнице од 14.11.2014.

току истраге моћи да утврди да ли има или нема услова за примену мера безбедности, иако знамо да је за таква утврђења резервисан управо овај посебан поступак за изрицање мера безбедности психијатријског карактера. Слична грешка је и у члану 338, став 1, тачка 1 ЗКП. Осим тога, овде се користи појам „примена“ уместо „изрицање“ мера безбедности. Основни предуслов примене мере безбедности јесте њено претходно изрицање, а овде је реч о њеном изрицању а не о примени. Логичније би било да у овим одредбама стоји да ће се поступак обуставити ако дело које је предмет оптужбе није кривично дело због неурачунљивости учиниоца а нема изгледа за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења.

Међутим, ако има услова за примену мера безбедности, неће се доносити поменуте одлуке. Уместо тога, јавни тужилац ће поднети суду предлог да окривљеном изрекне меру безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, односно предлог за обавезно психијатријско лечење на слободи, ако за изрицање такве мере постоје услови предвиђени Кривичним закоником (члан 522, став 1 ЗКП). При томе се нигде не каже каква је судбина првобитног општег или скраћеног кривичног поступка. Једно од решења могло би бити и наступање мировања кривичног поступка, док се не заврши поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења. Тада би се дефинитивно решила и судбина покренутог кривичног поступка, који би се обуставио у случају изрицања мере безбедности, односно који би се наставио у случају обуставе поступка за изрицање мере безбедности.

Питање је да ли ће јавни тужилац моћи директно да поднесе предлог за изрицање ових мера, ако није ни дошло до покретања кривичног поступка. Према једном становишту, он може поднети тај предлог већ приликом одлучивања о кривичној пријави.²⁵ Ми сматрамо да то није могуће због важећег механизма при покретању фазе истраге. Јавни тужилац је дужан да наредбу о спровођењу истраге донесе пре или непосредно после прве доказне радње коју су предузели јавни тужилац или полиција у предистражном поступку, а најкасније у року од 30 дана од дана када је јавни тужилац обавештен о првој доказној радњи коју је полиција предузела (члан 296, став 2 ЗКП). Ако се појави сумња у урачунљивост осумњиченог у току предистражног поступка, јавни тужилац мора наредбом покренути истрагу, да би после отварања истраге и обарања претпоставке урачунљивости могао поднети предлог за изрицање ове мере безбедности. На таквом становишту је била наша судска пракса и у време важења судског модела истраге.²⁶

²⁵ Тако Ђ. Лазин, 127.

²⁶ ВСХ, IV Кж 124/90 од 27.9.1990, наведено према Тихомир Васиљевић, Момчило Грубач, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд 2010, 997.

Постоји и једна специфична ситуација на главном претресу, где јавни тужилац може да измени подигнуту оптужницу односно оптужни предлог у предлог за изрицање мере безбедности (члан 522, став 2 ЗКП). Ако има изгледа за примену мере безбедности, тада неће доћи до изрицања ослобађајуће пресуде и обрнуто, ако јавни тужилац није предложио изрицање мере безбедности а дело је учињено у стању неурачунљивости, донеће се ослобађајућа пресуда. И ово решење је неприхватљиво, јер не одговара постојећим стандардима у кривичном поступку. Наиме, јавни тужилац може одустати од оптужнице, изменити је или је под одређеним условима проширити, али у сваком случају мора да се ради о акту исте природе, само са измењеном садржином. Међутим, предлог за изрицање мере безбедности по својој природи није оптужни акт, већ акт сасвим друге врсте.²⁷ Једино правилно решење би овде било вођење кривичног поступка до краја, доношење ослобађајуће пресуде и након њене правноснажности покретање поступка за изрицање мера безбедности.²⁸ Законодавац је очигледно хтео да овом флексибилношћу допринесе бржем вођењу поступка. Међутим, он у томе уопште није успео, јер се оваквим решењем уопште не добија на брзини. Ово стога што се сада у поступку за изрицање мера безбедности мора утврђивати и оно што би иначе било утврђено ослобађајућом пресудом: да је учињено дело које је законом одређено као кривично дело, да је оптужени учинилац и да је учинилац био неурачунљив у моменту извршења дела. Осим тога, одлука јавног тужиоца о измени оптужног акта почиваће на несигурној грађи, јер се до доношења пресуде на главном претресу не постижу никаква судска утврђења: може се радити само о одређеном утиску јавног тужиоца на основу његове оцене доказа. Када на главном претресу дође до описане трансформације у поступак за изрицање мера безбедности психијатријског карактера, поступак се наставља пред истим судом (судијом појединцем или већем). Неки аутори се због тога питају да ли је тада реч о посебном поступку.²⁹ По нашем мишљењу, исти састав суда не доводи у питање посебност овог поступка, с обзиром да је у питању други предмет расправљања. Други аутори истичу да је у том случају поступак за изрицање мера безбедности инкорпорисан у кривични поступак и да стога није самосталан.³⁰ Ми не мислимо тако зато што је другачија његова правна природа. Уосталом, већ смо констатовали да ниједан поступак за изрицање мера безбедности психијатријског карактера нема самосталан карактер, јер се надовезује на неку фазу општег или скраћеног поступка.

²⁷ Momčilo Grubač, Tihomir Vasiljević, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku trinaesto izdawe – prema Zakoniku iz 2011.*, Beograd 2014, 927.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ И. Илић, 23.

³⁰ М. Шкулић, Т. Бугарски, 550.

Надаље, поставља се питање шта се дешава са првобитном оптужницом након њене измене. Ако то значи да је јавни тужилац одустао од ње, морала би се донети одбијајућа пресуда. Могло би се узети и да се та оптужница угасила, али такво решење наш ЗКП не предвиђа.³¹

О предлогу за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, односно обавезног психијатријског лечења на слободи, одлучује, после одржаног главног претреса, суд који је надлежан за суђење у првом степену (члан 523 ЗКП). По завршетку главног претреса, суд ће одмах изрећи одлуку и објавити је с битним разлозима. Суд може донети четири врсте одлука: а) одбијајућу пресуду; б) ослобађајућу пресуду; в) решење о обустави поступка за примену мере безбедности; и г) решење о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења.

Ако суд утврди да оптужени у време извршења кривичног дела није био неурачунљив, решењем ће обуставити поступак за изрицање мере безбедности. Одмах по објављивању решења о обустављању поступка за изрицање мера безбедности, јавни тужилац може дати усмену изјаву да се одриче права на жалбу и поднети оптужницу или оптужни предлог за исто кривично дело. Главни претрес ће се одржати пред истим већем или судијом појединцем, а раније изведени докази се неће поново изводити, осим ако суд не одлучи другачије. Овде поново учавамо нејасан став законодавца у вези односа општег или скраћеног кривичног поступка са поступком за изрицање мера безбедности. Не видимо зашто би јавни тужилац поново подизао оптужни акт, кад суд није одговорио ни на првобитни. Осим тога, можда би постојала потреба и да се настави истрага са којом се до тада стало.

Ако суд на основу изведених доказа, утврди да је оптужени учинио одређено противправно дело које је у закону одређено као кривично дело и да је у време извршења дела био неурачунљив, решењем ће оптуженом изрећи меру безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, односно обавезног психијатријског лечења на слободи, уколико су испуњени и остали кривичноматеријални услови. При одлучивању коју ће меру безбедности изрећи, суд није везан за предлог тужиоца. У решењу којим је изрекао меру безбедности, суд ће под условима предвиђеним овим закоником одлучити и о имовинскоправном захтеву. Против решења о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења жалбу могу, у року од осам дана од дана пријема решења, изјавити лица из члана 433, став 1 и 2 ЗКП. То значи да жалбу могу изјавити странке, бранилац и оштећени. У корист оптуженог жалбу могу изјавити и његови процесни супститути (брачни друг, лице са којим живи у ванбрачној заједници или

³¹ М. Grubač, Т. Vasiljević, 927.

другој трајној заједници живота, сродници по крви у правој линији, законски заступник, усвојитељ, усвојеник, брат, сестра и хранитељ). У Законнику опет не пише шта се тада дешава са првобитним кривичним поступком. Сматрамо да би се тада фаза истраге морала обуставити, ако је у току ње дошло до покретања поступка за изрицање мера безбедности. Ако је у то време био у току главни претрес, после изрицања мере безбедности он би се морао завршити ослобађајућом пресудом.³²

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења неурачунљивом лицу јесте поступак *sui generis*. Он се разликује од општег и скраћеног кривичног поступка по предмету поступка, условима за његово покретање, процесним субјектима, као и по процесним функцијама. Осим тога, он се одликује специфичним основом и специфичном структуром. Нови ЗКП из 2011. године очигледно није на том становишту, већ га сматра простим наставком општег или скраћеног поступка. То је довело до неких неприхватљивих решења у вези са покретањем и завршетком поступка за изрицање мера безбедности психијатријског карактера. Из тих решења произлази да се трансформација општег или скраћеног поступка у поступак за изрицање мера безбедности може обавити простим преласком из једне у другу процесну форму, а да претходно није одговорено каква је судбина првобитно започетог општег или скраћеног поступка. Главни узрок проблематичних законских решења је неадекватна процесна терминологија, која лице којем је изречена мера безбедности психијатријског лечења сматра осуђеним лицем а предлог за изрицање мере безбедности третира као оптужни акт. Логична последица тога је нови концепт ослобађајуће пресуде, која се сада не доноси у случају кад има места изрицању мера безбедности. Међутим, таква решења нису у складу са Кривичним закоником, који усваја објективно-субјективни појам кривичног дела и по коме кривично дело не постоји у случају неурачунљивости. Ми се залажемо за повратак на решење ЗКП из 2001. године, према коме се ослобађајућа пресуда доноси увек онда када се утврди да предмет оптужбе није кривично дело, што подразумева и измену процесне терминологије за лице према коме је поднет предлог за изрицање мере безбедности. Такође, требало би разрешити све недоумице у вези са преласком из једне у другу процесну форму.

Иначе, у последње време се често поставља питање легитимитета кривичноправне реакције на делинквентна понашања душевних болесника.

³² *Ibid.*, 931.

Неурачунљивим лицима недостаје способност за кривицу, а с обзиром да кривица представља конститутивни елемент кривичног дела, не може се сматрати да неурачунљива лица чине кривична дела.³³ Законска терминологија „противправно дело које је законом одређено као кривично дело“ само у формалном смислу је помирено са доследном применом објективно-субјективног појма кривичног дела. Зато се критикује самостално изрицање мера безбедности неурачунљивим лицима, које у системском смислу представља двоструки изузетак: у односу на допунски карактер мера безбедности као кривичних санкција³⁴ и у односу на правило да се кривичне санкције изричу учиниоцима кривичних дела.³⁵ Могуће алтернативе би биле замена ових санкција здравствено-социјалним мерама које би се изрицале у административном поступку или у ванпарничном поступку. Ипак, неки аутори истичу да мере безбедности психијатријског карактера не треба искључити из кривичноправног система, већ увести неке модификације, као што је принцип сразмерности, који би ове мере искључио за учиниоце лакших дела, временско ограничење ових мера, даље ширење мера безбедности психијатријског лечења на слободи, као и омогућавање условног отпуста код ове категорије лица.³⁶ Други предлажу да се кривични суд ограничи само на констатацију да је неурачунљиви учинилац учинио противправно дело законом одређено као кривично дело, да би потом други облик суда (ванпарнични суд) таквом учиниоцу одредио конкретну меру психијатријског лечења.³⁷ О овим и сличним предлозима би ваљало размислити и због тога што у овом тренутку нисмо спремни за тако радикалну ревизију Кривичног законика, али и зато што је прелазак на потпуно другачије моделе решавања у другим земљама показало извесне слабости.

³³ Снежана Соковић, „Самостално изрицање мера безбедности медицинског карактера: оправданост и одрживост“ у: Славко Ђорђевић (ур.): *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније (књига 5)*, Правни факултет Крагујевац 2017, 139.

³⁴ Видети Тома Živanović, *Osnovni problemi krivičnog prava i druge studije*, Beograd 1986, 229 i dalje.

³⁵ С. Соковић, 138.

³⁶ Зоран Стојановић, *Мере безбедности психијатријског лечења – принудно психијатријско лечење као кривична санкција*, Београд 2014, 168-169.

³⁷ Милан Шкулић, „Начело кривице и мере безбедности“, *Ревизија за криминологију и кривично право* 1/2017, 46.

*Snežana S. Brkić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
S.Brkić@pf.uns.ac.rs*

The Procedure for Imposing Security Measures of Compulsory Psychiatric Treatment and Relation to the General and Simplified Criminal Procedure

Abstract: *In the focus of this paper is a critical review of certain legal solutions related to the initiation and completion of the procedure for pronouncing the security measures of compulsory psychiatric treatment. The relationship between this special procedure and the general and simplified criminal procedure is reexamined and finds that issue of their transformation is not adequately solved. It is noted that main causes of the problem are inadequate legal terminology, a new concept of acquittal, as well as the wrong attitude about legal nature of the special procedure for pronouncing security measures of psychiatric character.*

Keywords: *security measures of psychiatric character, acquittal, special procedures, convicted, proces transformation.*

Датум пријема рада: 24.06.2018.